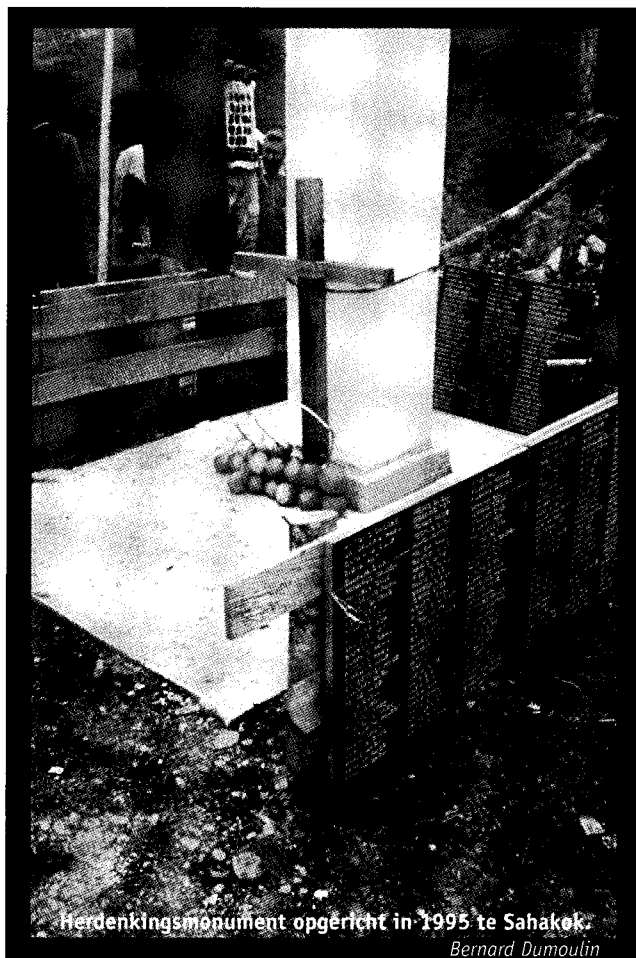

Guatemala: de lange weg van verzoening Kan Maya gewoonterecht hierin een rol spelen?

Lieselotte Viaene¹

"Guatemala, het land van de eeuwige lente." Zo wordt het Centraal-Amerikaanse land steeds aangeprezen in talloze reisgidsen. Men vergeet wel te vermelden dat Guatemala ook het land is van de eeuwige strijd. In 1996 werd de vrede getekend na een bloedig conflict van zesendertig jaar tussen het militaire regime en het gewapende verzet, waarbij de inheemse bevolking het grootste slachtoffer was. Het land bevindt zich nog steeds in een democratiseringsproces en worstelt met de economische, politieke en vooral menselijke problemen waarmee de wederopbouw van een land na de val van een autoritair regime wordt geconfronteerd. Waarheid, gerechtigheid, heling, herstel en verzoening zijn woorden die opduiken bij democratische transitieprocessen. In Guatemala is dit niet anders. In dit artikel willen we nagaan of ook de culturele context, in het bijzonder die van een inheemse cultuur, een rol kan spelen in het omgaan met ernstige mensenrechtenschendingen in het kader van een verzoenings- en herstelproces in een samenleving.

kandidaatstelling onmogelijk aangezien artikel 186 van de Grondwet stelt dat personen die ooit een staatsgreep hebben gepleegd of een regering hebben geleid die door een staatsgreep aan de macht kwam, zich niet meer kandidaat kunnen stellen voor het presidentschap. Maar in Guatemala is nog steeds het onmogelijke mogelijk en Ríos Montt trad aan als presidentskandidaat. Mensenrechtenorganisaties slaakten dan ook een zucht van opluchting toen bleek dat Montt bij de eerste ronde slechts negentien procent haalde en dus het onderspit moest delven voor de twee andere kandidaten.

Herdenkingsmonument opgericht in 1995 te Sahakok.

Bernard Dumoulin

1. Inleiding

Guatemala haalde in december 2003 nog eens de Belgische pers toen bleek dat bij de tweede ronde van de presidentsverkiezingen Oscar Berger, een afstammeling van Belgische grootgrondbezitters, de strijd had gewonnen. De verkiezingsstrijd was ook nu met geweld en bedreigingen gepaard gegaan. Deze keer had dit te maken met de omstreden kandidaatstelling van Ríos Montt, de man die verantwoordelijk wordt geacht voor de genocide begin jaren tachtig, de bloedigste periode van de burgeroorlog. Grondwettelijk was zijn

1 Criminologe en lic. vergelijkende cultuurwetenschap. Educatief verantwoordelijke Guatemala vzw en Vlaams Guatemala Comité.

2 COMISIÓN PARA EL ESCLARECIMIENTO HISTÓRICO, Guatemala: Memoria del Silencio, Guatemala: United Nations, 1999. <http://shr.aaas.org/guatemala/ceh/index.html>

3 Militaire tactieken zoals verschroeiende aarde, verplichte deelname aan gewapende burgerwachten en het deporteren van inheemsen naar modeldorpen en heropvoedingskampen tekenden dit beleid.

De burgeroorlog die Guatemala van 1960 tot 1996 in de ban hield, was de bloedigste van heel het Latijns-Amerikaanse continent. De inheemse Maya bevolking die met vijftig procent van de populatie de meerderheid in het land vormt, werd hierbij het zwaarst getroffen. Gedurende die 36 jaar zijn zo'n 200 000 mensen vermoord of 'verdwenen'. Tachtig procent van de slachtoffers viel onder de inheemse bevolking. Deze cijfers zijn terug te vinden in 'Guatemala: Memoria del Silencio', het rapport van de waarheidscommissie *La Comisión para el Esclarecimiento Histórico* (CEH).² De waarheidscommissie registreerde ook 626 massamoorden. Het rapport concludeerde tevens dat tussen 1981 en 1983, wanneer generaal Ríos Montt de plak zwaaide, de Guatemalteekse staat een doelbewust genocidebeleid³ heeft gevoerd ten opzichte van de Maya bevolking.

Naast de oprichting van deze internationale waarheidscommissie vormde een amnestiewet van 1996 een ander belangrijk initiatief vanuit officiële zijde om met het verleden van mensenrechtenschendingen om te gaan.

Ten slotte werden vanuit niet-gouvernementele hoek ook een aantal initiatieven ondernomen, waaronder het project van het Mensenrechtenbureau van het Aartsbisdom (ODHAG) 'Recuperación de la Memoria Histórica' (REMHI) dat een alternatieve waarheidscommissie vormde.⁴ Op dit macroniveau is er dus duidelijk sprake van een mix van officiële en niet-officiële initiatieven om met de zware last van het oorlogsverleden om te gaan. Op microniveau van de getroffen Maya gemeenschappen daarentegen wordt het verzoenings- en herstelproces gedragen en gestimuleerd door de slachtoffers, de nabestaanden en de vele organisaties die deze mensen vertegenwoordigen.

2. Microniveau

2.1. Fundamenten van het herstel- en verzoeningsproces

Het herstelproces binnen de Maya gemeenschappen zelf wordt, mijn inziens, op lokaal niveau door drie elementen geconstitueerd. Het eerste element vormt het bespreekbaar maken van *La Violencia*, zoals de burgeroorlog vaak wordt genoemd, dat met het optekenen van getuigenissen voor de twee waarheidscommissies op gang is gebracht. Voor het eerst werden de slachtoffers en nabestaanden gevraagd en aangespoord om te praten over het oorlogsverleden. Zo werd het CEH-rapport samengesteld op basis van ongeveer 7000 getuigenissen en de onderzoekers van het REMHI-project konden op ongeveer 5300 getuigenissen rekenen. Met de officiële voorstelling en de publicatie van het CEH-rapport hield het op dat niveau echter

op. De equipe van het REMHI besloot daarentegen om de opgetekende getuigenissen en verhalen terug te geven aan de mensen. Hiervoor werd het uitgebreide REMHI-rapport 'Nunca Más' verwerkt tot een ge vulgariseerde versie waarin het verhaal van de burgeroorlog (oorzaak, getuigenissen, vredesproces) op een eenvoudige manier en gevisualiseerd met tekeningen wordt verteld.⁵ Het boek werd tevens in de verscheidene Maya talen vertaald. Vanuit het ODHAG worden momenteel *animadores* aan andere projecten of

organisaties ter beschikking gesteld om werksessies te geven over de oorlog en over verzoening op basis van deze populaire versie.

De opgravingen van clandestiene graven en massagraven die onder impuls van inheemse organisaties in het hele land plaatsvinden, vormen een tweede belangrijk element. Voor het lokaliseren van dergelijke graven doen deze organisaties beroep op de getuigenissen in de rapporten van beide waarheidscommissies. De organisaties sturen vertegenwoordigers naar die dorpen en gehuchten om de mensen verder in te lichten over de oorzaken van het gewapende conflict en het belang van het achterhalen van de

waarheid. Ondertussen bevragen ze de mensen verder over die clandestiene graven om nog meer concrete gegevens te verkrijgen over de aanleiding tot de betreffende moorden en de slachtoffers ervan. In principe worden de betrokken nabestaanden bij deze opgravingen psychologisch ondersteund. Opmerkelijk is dat er na de opgravingen herbegravingen doorgaan. Die gaan gepaard met Maya rites, zoals het gebruik van kaarsen, *copal pom*, nachtwakes, gebeden en gezangen. De slachtoffers van het geweld worden voor de nabestaanden op de eigen culturele wijze herbegraven. Gezien het vaak over verscheidene slachtoffers uit eenzelfde gemeenschap gaat, zijn deze herbegravingen dan ook een groepsgebeuren of zelfs een dorpsgebeuren. Hier is toch wel sprake van het ontstaan van een bepaalde dynamiek tot herstel en verzoening binnen de gemeenschappen en bij de nabestaanden. Hierbij worden de eigen Maya rites aangewend om het menselijke leed en het verleden van de burgeroorlog te verwerken.

Een derde en laatste element binnen het lokale Guatemalteekse verzoenings- en herstelproces is de oprichting van herdenkingsmonumenten voor de slachtoffers van het oorlogsgeweld. Belangrijke voorbeelden hiervan zijn het oprichten van een graftombe in Rabinal, Baja Verapaz en het grote kruis in de regio Sahakok, Alta Verapaz. De oprichting van het kruis in Sahakok was een initiatief vanuit de 26 omringende dorpen. Het was op vraag van enkelen uit de verschillende gemeenschappen en uiteindelijk met medewerking van velen, dat de namen van de oorlogsslachtoffers werden verzameld en dat er een kruis werd gemaakt waarop de 913 namen van de slachtoffers werd geschreven. Ook hier ging de oprichting van een dergelijk monument gepaard met Maya rites en zelfs een grote Maya herdenking.⁶

Optocht in 1993 de mensen dragen kruisen met de namen van vermiste of overleden dierbaren.

Vlaams Guatemala Komitee - Karel Op De Beeck

4 Meer informatie op: <http://www.odhag.org.gt>

5 ARZOBISPOSA DE GUATEMALA OFICINA DE DERECHOS HUMANOS, Memoria, verdad y esperanza. Versión popularizada del Informe 'Guatemala: Nunca Más', Guatemala, ODHAG, 2000, 304p.

6 Een interessante video waarin beelden van de inwijding van het kruis in Sahakok zijn verwerkt, is: Wegen van verzoening. Guatemala: 'Nunca Más' - nooit meer!, AVIMO, 1999.

Manifestatie van de Grupo de Apoyo Mutuo.
Vlaams Guatemala Komitee - Luc Van Ooteghem

2.2 Maya gewoonterecht: streven naar herstel en verzoening

Deze laatste twee elementen binnen het huidige verzoenings- en herstelproces in Guatemala vertonen duidelijk een dynamiek van een spontaan terugvallen en/of heropleving van Maya rites. Deze rites zijn nauw verbonden met de Maya kosmovisie die nog in vele gemeenschappen als een alomvattend kader dient waarin de Maya zich beweegt. Deze heropleving kan een genezende werking hebben op de wonden bij de slachtoffers en nabestaanden en kan een positief effect hebben op het verscheurde sociale weefsel in vele Maya gemeenschappen.

De vraag kan worden gesteld of ook het Maya gewoonterecht met haar eigen conflictoplossingmethoden een rol kan spelen in dit lokale verzoenings- en herstelproces. Het bewerkstelligen van harmonie en evenwicht, zowel op gemeenschaps-, interpersoonlijk en persoonlijk niveau als in relatie met de dingen om zich heen, is immers een belangrijke pijler binnen de Maya kosmovisie.⁷ Hebben deze inheemsen hierdoor een andere kijk op recht, onrecht en (on)rechtvaardigheid die wel eens kan afwijken van de officiële, op Westerse leest geschoeide, justitie?

Wetenschappelijk onderzoek naar de oorsprong en de karakteristieken van inheemse gewoonterecht is maar tot stand gekomen in het kielzog van de vredesakkoorden en is dus nog jong en vrij beperkt. Interessant onderzoek is verricht door de Engelse politicologe Rachel Sieder⁸ bij de Maya Q'eqchi', een bevolkingsgroep die ongeveer 600 000 mensen telt en die hoofdzakelijk het departement Alta Verapaz bevolkt. Beknopt schets ik de kenmerken van de procedure en de oplossingsmechanismen binnen de Q'eqchi' conflictoplossingsmethoden, hoofdzakelijk op basis van het onderzoek van Sieder.

De procedure binnen de Q'eqchi' conflictoplossingmethoden bevat een aantal vaste elementen. Een eerste belangrijk element is het gebruik van uitgebreide discussies om tot een wederzijds bevredi-

gende oplossing te komen. Dergelijke discussies vinden vaak alleen plaats tussen de betrokken partijen of binnen de familie. Eventueel kan een vertegenwoordiger van de gemeenschap aan deze discussies deelnemen. Hierbij merkt Sieder op dat *'the process is often as important as the final result and constitutes a corrective space, a form of mediation and a moral sanction in itself'*.⁹ Het motief van de pleger speelt, binnen de procedure, een rol alsook wie hij of zij is. Deze elementen beïnvloeden de uiteindelijke sanctie. Er wordt steeds gezocht naar een consensus tussen de betrokken partijen waarbij de sancties niet straffend van aard zijn. Door die discussies zijn flexibele oplossingen mogelijk en kan elk conflict op een andere wijze worden opgelost. Oscar Pop, coördinator van de Asociación de Justicia y Multiculturalidad Q'eqchi' Poqomchi', formuleert dit in een persoonlijk interview als volgt: *'Er bestaat niet één vorm, er bestaan geen genummerde stappen: 1e, 2e, 3e,....: einde. De mensen handelen in overeenstemming met wat ze denken dat goed is. Zo wordt bijvoorbeeld een conflict in Chiseck doorheen de stappen 1, 2, 3 en als laatste 8 opgelost, terwijl datzelfde conflict door andere personen via de stappen 1, 7, 8, 6 wordt opgelost of omgekeerd. Elke bijzonderheid is anders. Wij kunnen niet zeggen 'zo is het'*. Vele kenmerken van de Q'eqchi' conflictoplossingmethoden hebben overeenkomsten met de algemene kenmerken van het Maya gewoonterecht. Onderzoekers van een grootschalig onderzoek zijn, wat betreft de opmerking van Oscar Pop, de mening toegedaan dat het inheemse recht een normatief systeem is dat niet kan worden opgevat en toegepast als een geheel van wetten en vaste regels.¹⁰ Codificatie van deze normen, regels en principes zou volgens hen dan ook niet werkbaar zijn. In de toepassing van het inheemse juridische systeem heeft dus de specifieke situatie waarin de normen en de morele principes worden toegepast een grote relevantie, meer dan de specifieke regels op zich.

Lieselotte Viaene Solalá

7 B. DUMOULIN, Het woord heeft geen honger. Over waardigheid en harmonie bij de Maya-q'eqchi' in Guatemala, *Mechelen, CIMIC en EPO, 1999, 118p*; R. LIMA SOTO, Aproximación a la cosmovisión Maya, *Guatemala, Universidad Rafael Landívar - Instituto de Investigaciones Económicas y Sociales, 1995, 198p*.

8 R. SIEDER, El derecho consuetudinario y la transición democrática en Guatemala, *Guatemala: Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales (FLACSO), 1996, 136p*.

9 Ibid, 53.

10 SAQB'THIL-COPMAGUA, *coordinación de Organizaciones del Pueblo Maya de Guatemala*, Investigaciones derecho consuetudinario y poder local. Más allá de la Costumbre: Cosmos, Orden y Equilibrio. El derecho del Pueblo Maya de Guatemala, Resultados de la investigación realizada en las regiones Achi', Chuj, K'ic'ke', Mam, multiétnica Ixcán, multiétnica Peten, Q'eqchi' y Tz'utujil, *Guatemala, 1999, 277p*.

De gehanteerde oplossingsmechanismen¹¹ binnen het Q'eqchi' gewoonterecht zijn ten eerste de pleger te wijzen op zijn fout door middel van een verbale verwittiging. Sieder ziet dit als een morele sanctie op basis van schaamte. Oscar Pop vat het zo samen: *'schaamte betekent de schuld op zich nemen door te zeggen 'ja, dit, ja ik was het'. De schaamte, de fout en de straf op zich nemen, van de fout die ik heb begaan'*. Ten tweede is volgens Sieder een herstellen-de sanctie belangrijk. De reden hiervoor vindt Sieder in het feit dat in gemeenschappen waar werkrachten levensbelangrijk zijn, een oplossing geen adequate oplossing is. Deze oplossing moet idealiter ook aanvaardbaar zijn voor de betrokken partijen en voor de gemeenschap. Tevens is het zich excuseren of *el perdón* belangrijk. Hierover zegt Sieder het volgende: *'the idea that it is wrong to make someone suffer is linked to the notion of punishment expressed in Q'eqchi' cosmivision, wherein the divinities and nature, not human beings, are responsible for meting out punishment'*.¹² Tot slot kan ook uitsluiting van de betrokken persoon uit het gemeenschapsleven het gevolg zijn.¹³ Dit houdt in dat de gemeenschap stopt met spreken tegen die persoon en tevens de samenwerking aangaande agrarische activiteiten stop zet. Deze persoon wordt alleen gelaten, niemand bezoekt hem of haar en niemand helpt deze persoon bij zijn of haar werk. Een dergelijke sanctie is volgens Sieder dan ook een zeer zware morele straf.

Ter afronding van deze schets van de karakteristieken van het Q'eqchi' gewoonterecht, probeer ik, op basis van enkele gesprekken en interviews met Manuel, Q'eqchi' vertrouwenspersoon van enkele dorpen rond Cobán en tevens spirituele gids, een voorzichtige indicatie te geven over de invulling die aan het begrip verzoening kan worden gegeven. Het bestaande onderzoek blijft totnogtoe in het ongewisse over hoe verzoening binnen de Maya kosmosvisie kan worden opgevat. De informant benadrukt dat er twee ideeën centraal staan wanneer we het over verzoening hebben. Vooreerst geeft hij aan dat om verzoening te bereiken eerst opnieuw de ideeën, gedachten en kennis moeten worden verenigd. Binnen de Q'eqchi' taal zegt men om dit aan te duiden: *xjunajinkil wi chik li qanaleb'*, *K'amok ib' sa' usilal*, waarbij *xjunajinkil wi chik li qanaleb'* het weerom onze gedachten, ideeën bijeenbrengen betekent. *K'amok ib' sa' usilal* kan letterlijk vertaald worden als het zich gedragen in goedheid (met iemand).¹⁴ Want als er geen *k'amok ib' sa' usilal* is, is er verdeeldheid. De Vlaming Fons Huet, sinds vele jaren vertrouwenspersoon van een aantal dorpen en gehuchten rond Cobán, maakt hierbij de opmerking dat de Spaanse term *re-conciliarse*, in tegenstelling tot *conciliarse*, wijst op het "weerom" of "weer

opnieuw" verzoenen. Deze nuance is volgens hem niet in de Q'eqchi' terminologie aanwezig, want dat zou dan juist *wi' chik* zijn, van de eerste uitdrukking. Manuel zegt hierover: *'si está unido nuestro pensamiento, está mucho reconciliado'* – indien onze gedachten verenigd zijn, dan zijn zij verzoend. Ten tweede wijst Manuel erop dat in de context van verzoening *gestos* of gebaren heel belangrijk zijn. Hij formuleert het als volgt: *'son gestos que uno tiene que enseñar, no se van más así de labios, sino se van más así llevando con hechos, sí'* – het zijn daden/handelingen die iemand moet doen, het gaat niet enkel over woorden. Het zijn gebaren die vanuit het hart komen. Wanneer verzoening is bereikt tussen de mensen, dan zal de beschuldigde en/of zieke genezen en het leven van deze person(o)n(en) zal verbeteren. Dit kan zowel op economisch, materieel als op een ander vlak zijn.

3. Macroniveau

3.1 Mogelijke impact van het Maya gewoonterecht op het herstel van het sociale weefsel

Wanneer we de kenmerken van het Q'eqchi' gewoonterecht en het Maya gewoonterecht algemeen beschouwen, komen we mijn inziens tot een positief antwoord op de vraag of het Maya gewoonterecht een rol kan spelen in het verzoenings- en herstelproces. Het gewoonterecht kan inspirerend werken voor het verzoenings- en herstelproces dat zich momenteel in de getroffen gemeenschappen aan het voltrekken is. Vandaag de dag is er nog geen sprake van een duidelijke brug tussen enerzijds het Maya gewoonterecht en anderzijds het verzoenings- en herstelproces in Guatemala. Tussen enerzijds de dynamiek van revitalisering en herwaardering van de inheemse rites, normen en praktijken binnen het verzoenings- en herstelproces en anderzijds de Maya normen en waarden inherent aan het Maya gewoonterecht aangaande recht en gerechtigheid, kan er echter wel een kruisbestuiving ontstaan die bevorderend is voor verzoening en herstel binnen de Maya gemeenschappen. Zoals hogerop aangegeven, toont onderzoek duidelijk het hoofdzakelijk verzoenende, compenserende en preventieve

karakter aan van conflictoplossingmethoden binnen de Maya gemeenschap.¹⁵ Normen worden toegepast zonder een wraakzuchtige, sanctionerende en repressieve bedoeling. In de hiertoe gehanteerde procedures wordt gestreefd naar een schuldbekentenis van de overtreder ten aanzien van de benadeelde, naar direct contact

11 R. SIEDER, o.c., 56-57.

12 Ibid, 56.

13 Ibid, 57.

14 Jun: één, eenheid; junajinkil: bijeenbrengen, verenigen; na'leb': gedachte, idee.

K'amok b'e= llevar el camino, de weg voeren, aanduiden, gids zijn!; Usilal: bondad, favor, goedheid, komt van us: goed, OK, in orde, akkoord (banu usilal: doe mij de goedheid, ons: a.u.b.); Tuktuuqil usilal: vrede. (Vertaling: Fons Huet)

15 Á. GILBERTO CASTILLO y en J. GONZÁLEZ (eds.), El sistema jurídico Maya: una aproximación, Guatemala: Universidad Rafael Landívar Instituto de Investigaciones Económicas y Sociales, 1998, 204p.

tussen de conflicterende partijen en naar het samen zoeken naar een oplossing voor het conflict in het bijzijn van een derde partij. Dit gewoonterecht kan inspirerend werken bij het zoeken naar een oplossing van conflicten en problemen tussen inheemsen ten gevolge van het gewapende conflict. Hierbij denk ik dan vooral aan de materiële, fysische en psychische schade die *Patrullas de Autodefensa Civil* (PAC) en *comisionados militares* hebben aangebracht aan leden van de eigen gemeenschap. De inheemse bevolking, in het bijzonder de jonge mannen, werd tijdens *La Violencia* door het leger verplicht zich te groeperen in burgerwachten.¹⁶ Het CEH-rapport stelt dat het leger met de creatie van de PAC twee duidelijke doelstellingen had. Enerzijds wou ze op deze manier de bevolking organiseren tegen de insurgentie en de verzetsbewegingen. De verplichte inmenging van de bevolking in het gewapende conflict was het meest significant in die departementen waar de meerderheid Maya's waren. Destructie van de sterke gemeenschapsbanden, het ondermijnen van het bestaande vertrouwen tussen de burenen uit een zelfde gemeenschap, alsook het breken van de bestaande solidariteitsnetwerken waren belangrijke doelstellingen. Met de vernietiging van de eigen controle en autoriteitssystemen binnen de gemeenschappen werden de mensen volledig afhankelijk van de militaire structuur. Het leger wou op deze manier ook de gemeenschappen intern verdelen. Anderzijds wou het leger door middel van de PAC de bevolking onder fysische en psychische controle houden. Deze burgerwachten werden onder meer ingezet om controlepunten te bemannen, mensen te gijzelen, mensen en dorpen aan te vallen en hinderlagen op te stellen. Zij werden tevens verplicht om mensen te martelen en actief deel te nemen aan verschroeiende aarde operaties in hun omgeving. Tijdens het hoogtepunt van het gewapende conflict telde Guatemala ongeveer 1 miljoen PAC. Niet alle PAC hebben dezelfde feiten op hun geweten. Naar mijn aanvoelen kunnen de verschillende feiten waarbij PAC betrokken zijn, visueel worden voorgesteld als concentrische cirkels. In gemeenschappen is er vaak sprake van een kern, een klein aantal PAC, die als échte beulen kunnen worden beschouwd, waarbij vaak het hoofd van de PAC kan worden gerekend. Daarnaast zijn er heel veel PAC die mensenrechtenschendingen hebben begaan om hun eigen leven te beschermen. Verder zijn er ook PAC die geen mensenrechtenschendingen hebben gepleegd, maar die wel allerlei hand- en spandiensten hebben verricht voor het leger. Totnogtoe viert straffeloosheid van deze daders hoogtij en moeten dader en slachtoffer zelfs hun dagelijks leven met elkaar delen in de dorpen. Het aanwenden van de procedures eigen aan het Maya gewoonterecht kan het spreken over het geweldsverleden in de gemeenschappen bevorderen en kan zelfs alsnog leiden tot het herstel van de

verstoorde relatie tussen dader en slachtoffer of nabestaande en tot verzoening tussen de partijen. Deze brug tussen het Maya gewoonterecht en het verzoenings- en herstelproces binnen de gemeenschappen kan worden geformaliseerd door het oprichten van een regionaal mensenrechtenbeschermingssysteem, zoals uitgewerkt door Prof. Eva Brems in haar theorie over inclusieve universaliteit¹⁷, weliswaar gebaseerd op de principes van het Maya gewoonterecht. De belangrijkste voorwaarde hiervoor is natuurlijk dat het Maya gewoonterecht grondwettelijk wordt erkend. Hoewel dit één van de afspraken was van de vredesakkoorden van 1996, is dit nog steeds niet gerealiseerd.

3.2. Impact van het Maya gewoonterecht op grove mensenrechtenschendingen

Dit gewoonterecht is echter niet bruikbaar ten opzichte van daden gepleegd door de harde kern van PAC en *comisionados militares* en die vaak tot de categorie van grove mensenrechtenschendingen behoren. In bijvoorbeeld de slachting bij Rio Negro, Baja Verapaz, hebben de nabestaanden en slachtoffers expliciet geëist dat de daders werden berecht voor een officiële rechtbank en waar ze voor enkelen zelfs de doodstraf vroegen. Wanneer we spreken over PAC en *comisionados militares* hebben we het over de materiële daders van de geweldplegingen ten tijde van de burgeroorlog. Mijn inziens kan het Maya gewoonterecht omwille van één bepaalde reden geen rol spelen ten opzichte van de intellectuele daders van het gewapende conflict. Zij behoren tot de top van de legerleiding, landelijk of lokaal, en deze mensen zijn *ladinos*. Het gewoonterecht is enkel maar toepasbaar voor mensen die zich herkennen in de principes en waarden van dit rechtssysteem. Aangezien deze ingebed liggen in de Maya kosmologie, lijkt het mij logisch dat enkel inheemsen zich met dergelijke procedures kunnen vereenzelvigen. Er moet dan ook dringend werk worden gemaakt, zoals afgesproken tijdens de vredesonderhandelingen, van een speciaal tribunaal voor Guatemala waar de daders en verantwoordelijken voor de grove mensenrechtenschendingen kunnen worden berecht.

Ondanks alle negatieve geluiden kan toch worden gesteld dat Guatemala een land is dat zich volop in een genezingsproces bevindt en waar het Maya gewoonterecht een onderdeel van het medicijn kan zijn. Enkel als er op de verschillende niveaus van de samenleving aan verzoening en herstel wordt gewerkt, kan er daadwerkelijk van nationale verzoening sprake zijn.

Lieselotte Viaene

¹⁶ Meer hierover: COMISIÓN PARA EL ESCLARECIMIENTO HISTÓRICO, o.c., 181-235 in M.L. POPKIN, *Las patrullas civiles y su legado. Superar la militarización y polarización del campo Guatemalteco*, Centro de Derechos Humanos de la Organización Conmemorativa "Robert F. Kennedy", 1996, 69p.

¹⁷ E. BREMS, *Human Rights: Universality and Diversity*, Den Haag, Martinus Nijhoff Publishers, 2001, 574p; E. BREMS, 'Pleidooi voor een pragmatische benadering van de mensenrechten', in J. DE TAVERNIER en D. POLLEFEY (eds.), *Heeft de traditie van de mensenrechten een toekomst?*, Leuven-Amersfoort, Acco, 1998, 179-186.